

THOMAS MANN

Θάνατος
στη Βενετία

ΜΕΤΑΦΡΑΣΗ: ΑΛΕΞΑΝΔΡΑ ΙΩΑΝΝΙΔΟΥ

ΚΕΦΑΛΑΙΟ 1

Ο Γκούσταβ Άσενμπαχ, ή φον Άσενμπαχ, όπως ήταν επισήμως το όνομά του από τα πεντηκοστά του γενέθλια και έπειτα, ένα ανοιξιάτικο απόγευμα του έτους 19..., ενός έτους που επί μήνες έδειχνε στην ήπειρό μας ένα πολύ απειλητικό πρόσωπο, είχε ξεκινήσει μόνος του, από το σπίτι του στην Πριντς-Ρεγκεντενστράσε του Μονάχου, για έναν κάπως μακρύτερο περίπατο. Εκνευρισμένος από τη δύσκολη και επίπονη εργασία των πρωινών ωρών, η οποία, ακριβώς εκείνη την περίοδο, απαιτούσε ύψιστη προσοχή, περίσκεψη, διεισδυτικότητα και ακρίβεια της θέλησης, ο συγγραφέας δεν είχε κατορθώσει, ούτε μετά το μεσημεριανό γεύμα, να ανακόψει την ορμή του δημιουργικού μηχανισμού που εξακολουθούσε να πάλλεται μέσα του –εκείνο το *motus animi continuus*, στο οποίο, κατά τον Κικέρωνα, συνί-

σταται η ουσία της ευγλωττίας— ούτε είχε βρει τον ανακουφιστικό υπνάκο που, καθώς οι δυνάμεις του φθείρονταν ολοένα και ευκολότερα, του ήταν τόσο αναγκαίος μία φορά μέσα στην ημέρα. Έτσι, λίγο μετά το τσάι, είχε καταφύγει στην ύπαιθρο, ελπίζοντας ότι ο αέρας και η κίνηση θα τον αναζωογονούσαν και θα τον βοηθούσαν να περάσει αποδοτικά το βράδυ του.

Ήταν αρχές Μαΐου και, έπειτα από εβδομάδες υγρασίας και κρύου, ο καιρός το είχε γυρίσει σε ένα απατηλό, πρώιμο καλοκαίρι. Ο Αγγλικός Κήπος, μολονότι μόλις είχε αρχίσει να ντύνεται με τρυφερό φύλλωμα, ήταν αποπνικτικός όπως τον Αύγουστο και, κοντά στην πόλη, γεμάτος άμαξες και περιπατητές. Κοντά στο Άουμαϊστερ, όπου τον είχαν οδηγήσει οι ολοένα και πιο ήσυχoi δρόμοι, ο Άσενμπαχ είχε σταθεί για λίγο κοιτάζοντας τον κήπο του πανδοχείου, που έσφυζε από λαϊκό κόσμο και ζωή, και στην άκρη του οποίου περίμεναν μερικά αμαξάκια και πολυτελείς άμαξες. Από εκεί, καθώς ο ήλιος έγερνε, είχε πάρει τον δρόμο της επιστροφής, έξω από το πάρκο και μέσα από την ανοιχτή εξοχή· και επειδή αισθανόταν κουρασμένος και πάνω από το Φέρινγκ προμηνυόταν καταιγίδα, περίμενε στο Βόρειο Νεκροταφείο το τραμ που θα τον μετέφερε κατευθείαν

πίσω στην πόλη. Κατά σύμπτωση, βρήκε τη στάση και τον γύρω χώρο έρημα. Ούτε στην πλακοστρωμένη Ουνγκερεστράσε, όπου οι ράγες εκτείνονταν μοναχικές και αστραφτερές προς το Σβάμπινγκ, ούτε στη λεωφόρο Φέρινγκ φαινόταν κάποιο όχημα. Πίσω από τους φράχτες των εργαστηρίων μαρμαρογλυπτικής, όπου οι σταυροί, οι αναμνηστικές πλάκες και τα μνημεία προς πώληση σχημάτιζαν ένα δεύτερο ακατοίκητο νεκροταφείο, τίποτε δεν σάλευε· και απέναντι, το βυζαντινού ρυθμού οικοδόμημα της αίθουσας τελετών στεκόταν σιωπηλό μέσα στην ανταύγεια της ημέρας που έσβηνε. Η πρόσοψή του, στολισμένη με ελληνικούς σταυρούς και ιερατικές παραστάσεις σε φωτεινά χρώματα, έφερε επίσης, συμμετρικά τοποθετημένες, επιγραφές με χρυσά γράμματα: επιλεγμένα χωρία της Αγίας Γραφής που αναφέρονταν στη μετά θάνατον ζωή, όπως: «Εισέρχονται στην κατοικία του Θεού» ή «Είθε να τους φωτίζει το αιώνιο φως». Για μερικά λεπτά, περιμένοντας, είχε βρει μια σοβαρή μορφή περισπασμού διαβάζοντας τις ρήσεις και αφήνοντας το πνευματικό του βλέμμα να χάνεται στον διάφανο μυστικισμό τους· όταν όμως επέστρεψε από τις ονειροπολήσεις του, πρόσεξε στη στοά, πάνω από τα δύο θηρία της αποκάλυψης που φρουρού-

σαν την εξωτερική κλίμακα, έναν άνδρα, του οποίου η κάπως ασυνήθιστη εμφάνιση έδωσε στις σκέψεις του μια εντελώς διαφορετική κατεύθυνση.

Παρέμενε αμφίβολο αν είχε βγει από το εσωτερικό της αίθουσας περνώντας από την μπρούτζινη πύλη ή αν είχε πλησιάσει απέξω ξαφνικά και είχε ανεβεί εκεί. Ο Άσενμπαχ, χωρίς να εμβαθύνει ιδιαίτερα στο ζήτημα, έκλινε προς την πρώτη εκδοχή. Μειτρίου αναστήματος, αδύνατος, χωρίς γένι και με αξιοπρόσεκτα πλακουτσωτή μύτη, ο άνδρας ανήκε στον τύπο του κοκκινομάλλη αφού είχε το χαρακτηριστικό γαλακτερό, γεμάτο φακίδες δέρμα. Προφανώς δεν ήταν καθόλου βαυαρικής καταγωγής· τουλάχιστον το πλατύγυρο ψάθινο καπέλο με το ίδιο γείσο, που σκέπαζε το κεφάλι του, προσέδιδε στην εμφάνισή του τη σφραγίδα του ξένου, του ανθρώπου που ερχόταν από μακριά. Βέβαια, στους ώμους του είχε περασμένο το συνηθισμένο στην περιοχή σακίδιο· φορούσε, όπως φαινόταν, ένα κιτρινωπό κοστούμι με ζώνη από χοντρό μάλλινο ύφασμα, κρατούσε πάνω από τον αριστερό του πήχη –τον οποίο στήριζε στο πλευρό του– μια γκρίζα κάπα για τη βροχή, και στο δεξί του χέρι ένα μπαστούνι με σιδερένια αιχμή. Το είχε στερεώσει λοξά στο έδαφος και, με τα πόδια σταυρωμένα,

ακουμπούσε τον γοφό του στη λαβή του. Με το κεφάλι ψηλά, έτσι ώστε στον ισχνό λαιμό που πρόβαλλε από το ανοιχτό αθλητικό πουκάμισο να διαγράφεται έντονο και γυμνό το μήλο του Αδάμ, κοίταζε εξεταστικά στο βάθος με άχρωμα μάτια και κόκκινες βλεφαρίδες. Ανάμεσά τους χαράσσονταν δύο κάθετες, έντονες ρυτίδες, που ταίριαζαν παράξενα με την κοντή, ανασπκωμένη μύτη του. Έτσι –και ίσως στην εντύπωση αυτή συνέβαλλε η υπερυψωμένη θέση του, η οποία έμοιαζε να εξυψώνει και τον ίδιο– η στάση του είχε κάτι το δεσποτικά εποπτικό, το τολμηρό ή ακόμα και άγριο. Γιατί, είτε μόρφαζε προς τον ήλιο που έδυε επειδή τον θάμπωνε είτε επρόκειτο για μόνιμη παραμόρφωση των χαρακτηριστικών του, τα χείλη του έμοιαζαν υπερβολικά κοντά και είχαν τραβηχτεί εντελώς από τα δόντια, έτσι ώστε αυτά, γυμνωμένα ως τα ούλα, να προβάλλουν ανάμεσά τους λευκά και μακριά.

Ήταν πολύ πιθανό ο Άσενμπαχ, καθώς παρατηρούσε τον ξένο μισοαφηρημένα και μισοεξεταστικά, να μην είχε δείξει την απαιτούμενη διακριτικότητα· γιατί ξαφνικά αντιλήφθηκε ότι εκείνος ανταπέδιδε το βλέμμα του, και μάλιστα με τόσο πολεμική διάθεση, τόσο κατευθείαν μέσα στα μάτια του, δείχνοντας τόσο απροκά-

λυπτα αποφασισμένος να φτάσει την αναμέτρηση στα άκρα και να αναγκάσει τον άλλον να υποχωρήσει, ώστε ο Άσενμπαχ, δυσάρεστα ενοχλημένος, στράφηκε αλλού και άρχισε να βαδίζει κατά μήκος των περιφράξεων, έχοντας πάρει την πρόχειρη απόφαση να μην ξαναδώσει σημασία στον άνθρωπο αυτόν. Το επόμενο κιόλας λεπτό τον είχε ξεχάσει. Είτε όμως επειδή είχε επιδράσει στη φαντασία του η όψη οδοιπόρου που είχε ο ξένος είτε επειδή είχε εμπλακεί κάποια άλλη σωματική ή ψυχική επίδραση, ο Άσενμπαχ ένιωσε εντελώς απροσδόκητα μια παράξενη διεύρυνση του εσωτερικού του κόσμου: ένα είδος περιπλανώμενης ανησυχίας, μια νεανική και διψασμένη λαχτάρα για κάποιο μακρινό μέρος, ένα συναίσθημα τόσο ζωνρό, τόσο πρωτόγνωρο ή, τουλάχιστον, τόσο από καιρό λησμονημένο και ξεμαθημένο, ώστε στάθηκε ακίνητος, με τα χέρια πίσω από την πλάτη και το βλέμμα καρφωμένο στο έδαφος, για να εξετάσει την ουσία και τον σκοπό αυτής της αίσθησης. Επρόκειτο για διάθεση για ταξίδι, τίποτε περισσότερο· εκδηλώθηκε όμως πραγματικά σαν κρίση και οξύνθηκε σε πάθος, φτάνοντας μάλιστα ως την ψευδαίσθηση. Γιατί, σαν υπόδειγμα όλων των θαυμάτων και των τρόμων της πολυσχιδούς υδρογείου, τα οποία προσπα-

θούσε ξαφνικά να συλλάβει η λαχτάρα του, είδε les με τα ίδια του τα μάτια ένα απέραντο τοπίο: έναν τροπικό βάλτο κάτω από έναν ουρανό πνιγμένο στους πυκνούς υδρατμούς, υγρό, οργιώδη και νοσηρό· μια αρχέγονη ζούγκλα, έρημη από ανθρώπους, αποτελούμενη από νησίδες, έλη και υδάτινους διαύλους γεμάτους λάσπη. Οι χαμηλές νησίδες, των οποίων το έδαφος ήταν κατάρυτο από φύλλα πλατιά σαν ανθρώπινα χέρια, από γιγάντιες φτέρες και από σαρκώδη, φουσκωμένα βλάστηση με παράξενα άνθη, ύψωναν τριχωτούς κορμούς φοινίκων. Αλλόκοτα παραμορφωμένα δέντρα, που οι ρίζες τους ξεπηδούσαν από τον κορμό και βυθίζονταν, περνώντας μέσα από τον αέρα, στο χώμα και στο νερό, σχημάτιζαν δαιδαλώδη δάση. Επάνω στα στάσιμα νερά, που καθρέφτιζαν πράσινες σκιές, επέπλεαν γαλακτώλευκα άνθη μεγάλα σαν πιατέλες. Παράξενα πουλιά, με ψηλούς ώμους και δύσμορφα ράμφη, στέκονταν με τα μακριά τους πόδια στα ρηχά και κοιτάζαν ακίνητα στο πλάι, ενώ μέσα από απέραντους καλαμιώνες περνούσε ένα κροτάλισμα, ένα σύρσιμο και ένα βουητό, σαν να διέσχιζαν την έκταση στρατιές οπλισμένων ανδρών. Ο οραματιζόμενος ένιωθε σαν να τον άγγιζε η χλιαρή, δηλητηριώδης ανάσα αυτής της οργιώδους και άχρηστης

ερημιάς, η οποία έμοιαζε να αιωρείται σε μια τερατώδη κατάσταση ανάμεσα στη γένεση και την αποσύνθεση. Για μια στιγμή νόμισε ότι ανάμεσα στα ροζιασμένα κα-
λάμια μιας πυκνής συστάδας από μπαμπού είδε τα φω-
σφορίζοντα μάτια μιας τίγρης να αστράφτουν και ένιω-
σε την καρδιά του να χτυπά από φρίκη και αινιγματική
λαχτάρα. Ύστερα το όραμα διαλύθηκε· και, κουνώντας
το κεφάλι, ο Άσενμπαχ ξανάρχισε τον περίπατό του
κατά μήκος των περιφράξεων των εργαστηρίων ταφι-
κών μνημείων.

Τουλάχιστον από τότε που διέθετε τα μέσα για να
απολαμβάνει κατά βούληση τα πλεονεκτήματα της
παγκόσμιας συγκοινωνίας, δεν είχε θεωρήσει ποτέ τα
ταξίδια κάτι παραπάνω από ένα μέτρο υγιεινής, στο
οποίο έπρεπε πότε πότε να υποβάλλεται, παρά την ιδιο-
συγκρασία και την κλίση του. Υπερβολικά απασχολη-
μένος με τα καθήκοντα που του έθεταν το Εγώ του και
η ευρωπαϊκή ψυχή, υπερβολικά επιβαρυνμένος από την
υποχρέωση της δημιουργίας και υπερβολικά απρόθυ-
μος απέναντι στους περιορισμούς, ώστε να μπορεί να
γίνει λάτρης του πολύχρωμου εξωτερικού κόσμου, είχε
αρκεστεί απολύτως στην εικόνα της επιφάνειας της Γης
που μπορεί να σχηματίσει σήμερα ο καθένας, χωρίς να

απομακρυνθεί πολύ από τον κύκλο του, και ποτέ δεν είχε μπει ούτε καν στον πειρασμό να εγκαταλείψει την Ευρώπη. Ιδίως από τότε που η ζωή του είχε αρχίσει σιγά σιγά να γέρνει προς τη δύση της, από τότε που ο φόβος του καλλιτέχνη μήπως δεν προλάβει να ολοκληρώσει το έργο του – η ανησυχία μήπως ο χρόνος του εξαντληθεί προτού πράξει όσα του αναλογούσαν και δώσει ολόκληρο τον εαυτό του – δεν μπορούσε πλέον να απορρίπτεται ως απλή παραξενιά, η εξωτερική του ύπαρξη είχε περιοριστεί σχεδόν αποκλειστικά στην όμορφη πόλη που είχε γίνει πατρίδα του και στην τραχιά εξοχική κατοικία που είχε χτίσει για τον εαυτό του στα βουνά και όπου περνούσε τα βροχερά καλοκαίρια.

Εξάλλου, αυτό που τόσο όψιμα και τόσο ξαφνικά τον είχε κυριεύσει μετριάστηκε και επανήλθε πολύ σύντομα στη σωστή του διάσταση χάρη στη λογική και στην αυτοπειθαρχία που ασκούσε από τα νεανικά του χρόνια. Προτού μετακομίσει στην εξοχή, είχε βάλει στόχο του να προωθήσει ως ένα ορισμένο σημείο το έργο για το οποίο ζούσε· και η ιδέα μιας άσκοπης περιπλάνησης ανά τον κόσμο, που θα τον απομάκρυνε επί μήνες από την εργασία του, του φαινόταν υπερβολικά επιπόλαιη και αντίθετη προς κάθε προγραμματισμό· δεν επιτρεπό-

ταν να εξεταστεί σοβαρά. Και όμως, γνώριζε πολύ καλά από πού είχε ξεπηδήσει τόσο απροσδόκητα αυτός ο πειρασμός. Ήταν παρόρμηση φυγής αυτό που ομολογούσε στον εαυτό του, αυτή η λαχτάρα για το μακρινό και το καινούριο, αυτή η επιθυμία για απελευθέρωση, για αποτίναξη των βαρών και λήθη· η παρόρμηση να απομακρυνθεί από το έργο, από τον καθημερινό τόπο μιας άκαμπτης, ψυχρής και παθιασμένης υπηρεσίας. Είναι αλήθεια πως αγαπούσε αυτό το έργο· αγαπούσε μάλιστα σχεδόν και τον εξουθενωτικό αγώνα που ανανεωνόταν καθημερινά ανάμεσα στην επίμονη και υπερήφανη, τόσο συχνά δοκιμασμένη θέλησή του και σε εκείνη την ολοένα αυξανόμενη κόπωση, για την οποία δεν έπρεπε να μάθει κανείς και την οποία το δημιουργημά του δεν επιτρεπόταν να προδώσει με κανέναν τρόπο, με κανένα σημάδι αποτυχίας ή χαλάρωσης. Του φαινόταν όμως συνετό να μην τεντώσει υπερβολικά το τόξο και να μην καταπνίξει πεισματικά μια ανάγκη που είχε εκδηλωθεί με τόσο ορμή. Σκέφτηκε την εργασία του, σκέφτηκε το σημείο στο οποίο είχε αναγκαστεί να τη διακόψει και σήμερα, όπως ήδη και χτες, και το οποίο δεν φαινόταν να υποχωρεί ούτε στην υπομονετική επεξεργασία ούτε σε μια γρήγορη και αποφασιστική έφοδο. Το εξέτασε

εκ νέου, προσπάθησε να διασπάσει ή να διαλύσει τον δισταγμό και, μ' ένα ρίγος αποστροφής, εγκατέλειψε την επίθεση. Δεν υπήρχε εδώ κάποια εξαιρετική δυσκολία· αυτό που τον παρέλυε ήταν οι ενδοιασμοί της απροθυμίας, που εκδηλώνονταν ως ένα αίσθημα ανεπάρκειας, το οποίο τίποτε πια δεν μπορούσε να ικανοποιήσει. Το αίσθημα αυτό, βέβαια, είχε φανεί ήδη στον νεαρό καλλιτέχνη ως η ουσία και η ενδότατη φύση του ταλέντου· και για χάρη της είχε χαλιναγωγήσει και ψυχράνει το συναίσθημά του, επειδή γνώριζε ότι εκείνο έχει την τάση να αρκείται σε ένα χαρούμενο περίπου και σε μια μισή ολοκλήρωση. Μήπως λοιπόν το υποδουλωμένο συναίσθημα έπαιρνε τώρα την εκδίκησή του εγκαταλείποντάς τον, αρνούμενο στο εξής να στηρίξει και να δώσει φτερά στην τέχνη του και παίρνοντας μαζί του κάθε απόλαυση, κάθε αγαλλίαση που του πρόσφεραν η μορφή και η έκφραση; Όχι ότι παρήγε κάτι κακό. Αυτό ήταν τουλάχιστον το πλεονέκτημα της ηλικίας του: μπορούσε κάθε στιγμή να αισθάνεται με γαλήνια βεβαιότητα σίγουρος για τη μαστοριά του. Ωστόσο ο ίδιος, ενώ το έθνος την τιμούσε, δεν αντλούσε χαρά από αυτήν· και του φαινόταν πως από το έργο του έλειπαν εκείνα τα γνωρίσματα της φλογερής και παιγνιώδους

ευθυμίας που, ως γέννημα της χαράς, αποτελούσαν, περισσότερο από οποιοδήποτε περιεχόμενο ή κάποιο άλλο σημαντικότερο προτέρημα, πηγή απόλαυσης για το αναγνωστικό κοινό. Φοβόταν το καλοκαίρι στην εξοχή: μόνος στο μικρό σπίτι, με την υπηρέτρια που του ετοίμαζε το φαγητό και τον υπηρέτη που του το σέρβιρε· φοβόταν τις γνώριμες όψεις των βουνοκορφών και των πλαγιών, που θα περικύκλωναν και πάλι την ανικανοποίητη βραδυτέτα του. Χρειαζόταν λοιπόν ένα διάλειμμα, λίγη αυτοσχέδια ζωή, λίγη αργόσχολη σπατάλη των ημερών, αέρα μακρινών τόπων και εισροή νέου αίματος, έτσι ώστε να γίνει το καλοκαίρι υποφερτό και καρποφόρο. Ένα ταξίδι λοιπόν θα τον ικανοποιούσε. Όχι πολύ μακριά, όχι βέβαια ως τις τίγρεις. Μια νύχτα στην κλινάμαξα και μια ανάπαυλα τριών ή τεσσάρων εβδομάδων σε κάποιο συνηθισμένο παραθεριστικό θέρετρο του γοττευτικού Νότου...

Αυτά σκεφτόταν, ενώ ο θόρυβος του ηλεκτρικού τραμ πλησίαζε από το βάθος της Ουνγκερεστράσε· και, καθώς επιβιβάζοταν, αποφάσισε να αφιερώσει το βράδυ του στη μελέτη του χάρτη και του οδηγού δρομολογίων. Στην πλατφόρμα του τραμ τού πέρασε από τον νου να αναζητήσει με το βλέμμα τον άνδρα με το ψάθινο καπέ-

λο, τον σύντροφο αυτής της, όπως και να 'χει, όχι ασήμαντης σε συνέπειες αναμονής. Δεν κατόρθωσε όμως να διαπιστώσει πού είχε πάει, καθώς δεν μπόρεσε να τον εντοπίσει ούτε στο σημείο όπου στεκόταν προηγουμένως ούτε στην ευρύτερη περιοχή γύρω από τη στάση ούτε μέσα στο βαγόνι.

Θάνατος στη Βενετία

Πόθος και επιθυμία, ομορφιά και θάνατος. Πού αλλού, αν όχι στην παλιά Βενετία, θα μπορούσε κανείς να ερωτευτεί και να λιώσει από τον πόθο όπως ο συγγραφέας Γκούσταβ Άσενμπαχ στην περίφημη νουβέλα του Τόμας Μαν;

Ο Τόμας Μαν αφηγείται την «εισβολή του πάθους», τον απαγορευμένο έρωτα του συγγραφέα για τον όμορφο νεαρό Τάτζιο. Ταυτόχρονα, όμως, αφηγείται και το ξέσπασμα μιας πανδημίας, της χολέρας, από την οποία τελικά πεθαίνει ο Άσενμπαχ.

Με φόντο τη νοσηρή ατμόσφαιρα της πόλης στη λιμνοθάλασσα, μια σκοτεινή και διαχρονική ιστορία για τον πόνο της αυτογνωσίας. Από τον Τζον Νόιμαϊερ μέχρι τον Λουκίνο Βισκόντι, η νουβέλα ενέπνευσε πολύ διαφορετικούς καλλιτέχνες – όπως εξακολουθεί να προσκαλεί κι εμάς, τις αναγνώστριες και τους αναγνώστες της, να την ανακαλύπτουμε κάθε φορά από την αρχή.